

elcartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 137 / Olot, novembre 2021

Coordinació: Xavier Puigvert • Edició: Ajuntament d'Olot - Cultura i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / ELS GRANS INTERROGANTS DE LA CIÈNCIA

Aquest cicle de xerrades té l'objectiu d'apropar la ciència a la població. Entre els mesos d'octubre i maig, una persona especialista (moltes vegades de primera línia a un nivell internacional) exposa de manera amena una qüestió científica d'actualitat. Les xerrades estan obertes a tothom i l'entrada és gratuïta. Creiem interessant que tant la població en general com ciutadans experts en la matèria en qüestió puguin escoltar, preguntar i debatre aspectes d'interès amb científics i estudiosos, que són grans coneixedors del tema que es presenta. Un dels pilars bàsics del cicle és que la difusió de la ciència sigui assequible i que la facin els mateixos científics.

Per escollir els ponents i les temàtiques, comptem amb la col·laboració del Comitè científic, format per persones que gràcies a la seva trajectòria professional coneixen àmpliament l'actualitat d'àmbits i disciplines ben diverses. Les seves propostes acabaran conformant el programa anual –on no solen faltar científics garrotxins–, que es completa amb una sessió reservada per presentar el treball guanyador de la Beca Oriol de Bolòs i una altra per als treballs de recerca de Batxillerat i els projectes finals de Cicles Formatius guanyadors dels Premis Jordi Pujiula, convocats pel Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca (PEHOC). Molts dels ponents comenten que estan encantats de participar en el Cicle (alguns d'ells fins i tot han repetit!), ja

que veuen molt positiu disposar d'una plataforma per divulgar la seva feina i, alhora, se sorprenen de la gran assistència i l'interès que mostra el públic.

L'embrió del cicle foren unes xerrades amb temàtica científica diversa, obertes a tothom, que des de l'any 1996 organitzaven conjuntament l'Associació Astronòmica de la Garrotxa i el Museu dels Volcans, amb pocs recursos però amb molta il·lusió, i que comptaven amb la participació de ponents del nostre territori. A partir de 2006, els Grans Interrogants de la Ciència van agafar el relleu d'aquestes xerrades i es van organitzar des del Museu dels Volcans i la Fundació d'Estudis Superiors (FES) fins al curs 2010-2011. Després d'una pausa d'un curs, el cicle es va reprendre amb la coordinació del Museu dels Volcans i el Consorci SIGMA. L'any 2020 s'hi va incorporar el PEHOC i a partir de 2022 està previst que ho faci l'Espai Cràter, que agafarà el relleu del Museu.

Des de 2006 fins a l'octubre de 2021 s'han organitzat 131 sessions. Comptem que abans de la pandèmia hi assistien una mitjana d'unes 80 persones. El curs passat, amb els aforaments limitats, la mitjana es va reduir a unes 50, entre les presencials i les connexions en directe. Durant els primers mesos del confinament es van haver de suspendre les xerrades previstes. A la tardor es van reduir els aforaments de la sala però, amb la col·laboració del PEHOC, les vam retransmetre en

directe a través del seu canal de YouTube. Per tant, moltes persones que no haguessin pogut assistir a les xerrades van tenir l'oportunitat de seguir-les en directe i còmodament des de casa. Com que el material està sempre disponible a les xarxes, es pot veure en diferit, i hem comprovat com dies i mesos després augmenten les visualitzacions de manera considerable. Creiem que aquest format és una oportunitat i obre una nova porta per ampliar la difusió dels continguts tractats; per això s'ha mantingut per al curs que ara ha començat. Calculem que la mitjana de les despeses directes per organitzar el Cicle ha estat d'uns 3.500 € anuals, que assumeixen les entitats organitzadores (honoraris i dietes dels ponents, lloguer de la sala, edició del programa i retransmissió en directe). El programa del curs 2021-2022 es pot consultar a internet o al fullet que hem repartit a diferents centres públics de la ciutat.

Els reptes que ens plantejem per als propers anys són mantenir l'interès que tenen les xerrades tant presencialment com telemàticament, visualitzar els projectes científics de la comarca, difondre la recerca que duen a terme els garrotxins i que la ciència sigui una oportunitat per al desenvolupament sostenible del territori.

LAURA BALDRICH (Museu dels Volcans)

XEVI COLLELL (Espai Cràter)

LAIA MARTÍ (PEHOC)

ESTER SALA (Consorci SIGMA)

ANIVERSARI / CENTENARI DEL NAIXEMENT DE FRANCESC SERRAT, CISQUET

El 4 de novembre de 1921 naixia al carrer Macarnau, d'Olot, Francesc Serrat Pujolar, conegut per Cisquet. El 1939 va acompanyar a l'exili el seu pare, el darrer alcalde republicà de la ciutat, i després de passar per camps de concentració es va establir a Luc de Diés (departament de Droma). Emprisonat de nou pel règim de Vichy, va entrar a la resistència francesa contra els alemanys com a maquisard i va col·laborar en el pas de frontera de militars francesos i aviadors britànics

abatuts. Posteriorment, es va integrar al maquis antifranquista i va participar en la fallida invasió de la Val d'Aran. El 1945 va travessar la frontera per l'Alta Garrotxa per organitzar una base guerrillera a les comarques gironines. Capturat a Barcelona, va ser torturat i finalment afusellat al Camp de la Bota, el 25 de febrer de 1946.

L'Ajuntament d'Olot, el 24 de maig de 2018, va aprovar per unanimitat honorar Francesc Serrat i, amb ell, la memòria dels maquis garrotxins.

MONOGRAFIES

ANÒNIM,

Porno-còmic rimat i elucubracions prosaïques, Olot: l'autor, 2021, 243 p.

CANAL, Jordi,

25 de julio de 1992. La vuelta al mundo de España, Madrid: Taurus, 2021, 255 p. (La España del siglo XX en siete días).

CARRERES, Joan,

Història del futbol a Sant Jaume de Llierca, Sant Joan les Fonts: Ajuntament de Sant Jaume de Llierca, 2021, 84 p.

Colada de lletres. Premis Narrativa curta 2019, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2020, 127 p.

DABAN, Jordi i CARRERA, Manel,

El pare i la mare se separen. Comença una nova vida, Barcelona: Bellaterra, 2021, 87 p. Il·lustracions de Roser Matas.

GAMERO, Adrià,

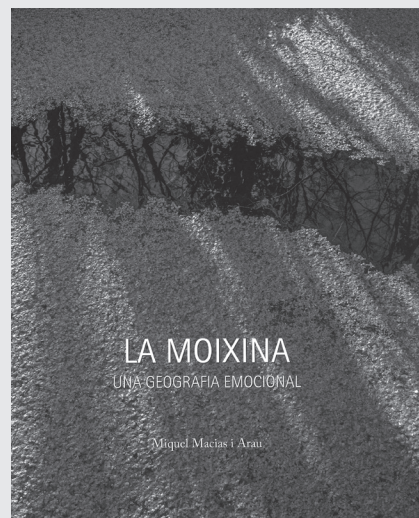
La ciutat dels sants, [Olot]: l'autor, [2021], [21] p.

GUIRADO, Joan,

295. Los días que España vivió en estado de alarma, Barcelona: Círculo Rojo, 2021, 108 p.

MACIAS, Miquel,

La Moixina. Una geografia emocional, Olot: l'autor, 2021, 159 p.

Pla comarcal de joventut de la Garrotxa 2020-2024, Olot: Consell Comarcal de la Garrotxa, 2021, 51 p.

SELLES, Narcís,

Microtextos, Girona: Llibreria 22-Ajuntament de Girona, 2021, 11 p. (Senhal; 160). Il·lustracions de Marcel Dalmau.

SOLER, Frederic,

Lo ferrer de tall, Martorell: Adesiara, 2020, 207 p. (De cor a pensa; 18)

ARTICLES

BATALLÉ, Concepció,

“Homenatge a Joan Prat Forga en els 50 anys de la seva mort”, *La Comarca d'Olot*, núm. 2093, 14 octubre 2021, p. 82-83.

CANAL, Jordi,

“Un año decisivo para España”, *La Aventura de la Historia*, núm. 272, 2021, p. 12-13.

“L'esveltesa modelada amb l'ànima. Rosa Serra. 50 anys de trajectòria artística”, *La Comarca d'Olot*, núm. 2087, 26 agost 2021, p. 12-20.

FÀBREGA, Jaume,

“Domènec Moli, la veu gastronòmica de la Garrotxa”, *Revista de Girona*, núm. 327, juliol-agost 2021, p. 54-55.

FEU, Jordi i TORRENT, Albert,

“Célestine Frenet, un animal polític i pedagògic”, *Guix. Elements d'Acció Educativa*, núm. 473, desembre 2020, p. 64 (=versió en castellà a *Aula de Innovación Educativa*, núm. 300, desembre 2020, p. 64).

FUMANAL, Miquel Àngel i FUMANAL, Guillem,

“Revisant el nou mapa: la toponímia de Puigpardines”, *Puigsacalm*, núm. 150, juliol-setembre 2021, p. 9.

GARGANTÉ, Maria,

“Una vall... monumental!: L'arquitectura de la Vall d'en Bas a l'època moderna. Esglésies parroquials i masos, s. XVI-XVIII”, *Puigsacalm*, núm. 150, juliol-setembre 2021, p. 22-23.

GELIS, Pere,

“Camins i viatges de principis del segle XX a les altes valls del Fluvià

i el Brugent (IV): De Sant Feliu a la Salut per la font del Vern”, *Puigsacalm*, núm. 150, juliol-setembre 2021, p. 10-11.

MARTÍ, Albert,

“Fiscalitat municipal sobre productes alimentaris a Castelló d'Empúries (1350-1375)”, *Mot So Razo*, 19, 2020 [2021], p. 51-63.

MARTÍ, Laia,

“Oficis i establiments antics de Sant Esteve d'en Bas: Jaume i Josep Payola, contractistes d'obres”, *Puigsacalm*, núm. 150, juliol-setembre 2021, p. 6-8.

MERINO, Imma,

“D'un temps, d'un país que no era el nostre”, dins Jordi PUIG, Denitichlor. Fotocromos, Lladó: Úrsula Llibres, 2020, p. 8-10.

MERINO, Imma,

“El brogit i la fúria de Julia Ducornau”, *L'Avenç*, núm. 483, octubre 2021, p. 60-62.

MINYANA, Adolf,

“Minyana, un cognom topònim originari de la Miana (Baixa Garrotxa, Catalunya)”, *Armoria*, núm. 10, 2021, p. 13-29.

MIRALPEIX, Francesc,

“Una vall... monumental!: Retalls del Renaixement i del Barroc a la Vall”, *Puigsacalm*, núm. 150, juliol-setembre 2021, p. 20-21.

MURLÀ, Josep,

“Alguns garrotxins a Amèrica”, *La Comarca d'Olot*, núm. 2087, 26 agost 2021, p. 68-82.

PALLÀS, Xavier,

“Molt més que ensenyar música [dossier L'educació musical a les comarques gironines]”, *Revista de Girona*, núm. 327, juliol-agost 2021, p. 74-77.

PEREIRA, Sílvia i PESQUEIRA, M. Jesús,

“Un supuesto de hecho común a varias asignaturas del grado en derecho”, dins Joan PICO et al. (dir.), *La enseñanza del derecho en tiempos de crisis. Nuevos retos docentes del derecho procesal*, Vallirana: J.M. Bosch Editor, 2021, p. 369-373.

PEREIRA, Sílvia i PESQUEIRA, M. Jesús,
 “Creación de un repositorio digital de actuaciones procesales”, dins Joan PICÓ et al. (dir.), *La enseñanza del derecho en tiempos de crisis. Nuevos retos docentes del derecho procesal*, Vallirana: J.M. Bosch Editor, 2021, p. 549-556.

PORTELL, Susanna,
 “Darrere d’aquells verds [sobre l’exposició *Escola d’Olot. Una ‘Fake News’ amb 150 anys d’història*]”, *L’Avenç*, núm. 481, juliol-agost 2021, p. 68-72.

REIXACH, Albert,
 “Social Mobility and Service to Crown in Late Medieval Catalonia (c.1350-c.1420)”, *Histoire Urbaine* (Marne-la-Vallée), núm. 58, agost 2020, p. 133-156.

SALA, Joan,
 “Carme Simon, una vida d’emprenedoria cultural [entrevista]”, *Revista de Girona*, núm. 327, juliol-agost 2021, p. 12-18.

SALA, Sònia i VALLS, Raül,
 “Cristina Zalba, una dona heroica a l’Oix de 1945”, *La Comarca d’Olot*, núm. 2088, 2 setembre 2021, p. 32-35.

SANTALÓ, Roger,
 “Un conservatori singular al cor dels Pirineus [dossier L’educació musical a les comarques gironines]”, *Revista de Girona*, núm. 327, juliol-agost 2021, p. 78-79.

SOLER, Santi,
 “En Valentí Fagnoli també venia a Tortellà”, *El Comú*, núm. 21, agost 2021, p. 34-35.

SOLER, Tura,
 “Fernando Lacaba, l’etern president [Dossier: La justícia a examen]”, *Revista de Girona*, núm. 328, setembre-octubre 2021, p. 54-58.

SOLER, Tura i RODRÍGUEZ, Marta,
 “La investigació a mans de la ciència [Dossier: La justícia a examen]”, *Revista de Girona*, núm. 328, setembre-octubre 2021, p. 72-75.

SOTILLO, Sandra,
 “Apunts d’una visita guiada al santuari del Tura”, *La Comarca*

d’Olot, núm. 2087, 26 agost 2021, p. 23-33.

VILA-SUBIRÓS, Josep et al.,
 “Usos del agua y prácticas de ahorro hídrico de los turistas en la cuenca del río Muga (Girona)”, *Cuadernos de Geografía de la Universitat de València*, núm. 104, 2020, p. 131-152.

TEXTOS ELECTRÒNICS

SERRA, Joan,
 “Escola i Covid: viure i treballar en la incertesa”, *Àmbits de Psicopedagogia i Orientació*, núm. 54, maig 2021, p. 1-3. Disponible a: <<http://ambitsaaf.cat/issue/view/322>>

VILA-SUBIRÓS, Josep et al.,
 “Prediction of Rare Species Abundance and Distribution on the Basis of Landscape Features, Lipetsk Region Case”, *Proceedings of Voronezh State University. Series: Geography. Geoecology*, núm. 1, gener-març 2020, p. 5-13. Disponible a: <<https://www.researchgate.net/publication/341399986>>

VILA-SUBIRÓS, Josep et al.,
 “Understanding the Key Factors that Influence Efficient Water-Saving Practices among Tourists: A Mediterranean Case Study”, *Water*, núm. 12, juliol 2020. Disponible a: <<file:///D:/46671174b/Downloads/water-12-02083-v2.pdf>>

VILA-SUBIRÓS, Josep et al.,
 “Assessment of Geosites in Northern Morocco: Diversity and Richness with Potential for Socioeconomic Development”, *Geoh Heritage*, núm. 12, octubre 2020, p. 1-21. Disponible a: <<https://www.researchgate.net/publication/342392543>>

YEGUAS, Joan,
Ramon Amadeu i el pessebrisme català al Museu dels Sants d’Olot. Estudi, documentació i inventari d’es-cultures (fons dels Museus d’Olot i dipòsit de la família Bolós), Olot: Museus d’Olot-Institut Municipal de Cultura d’Olot, 2019, 73 p. Disponible a: <<https://museus.olot.cat/museu-dels-sants/publicacions>>

BREVIARI

L’Arxiu Comarcal de la Garrotxa compta amb una nova direcció des del proppassat 17 de setembre. **Ariadna Selva Solé** (Sant Vicenç de Torelló, 1979) pren el relleu d’Antoni Mayans Plujà (la Vall de Bianya, 1958), que s’ha jubilat després de trenta-cinc anys al capdavant de la institució. La nova directora procedeix de l’Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), on s’ha dedicat al tractament de diferents fons documentals de l’Administració de la Generalitat, com per exemple el fons de la Generalitat Republicana. La seva carrera arxivística professional es va iniciar l’any 2003 amb el tractament de fons documentals de caràcter judicial al Departament de Justícia, i va ser responsable de l’Arxiu dels Jutjats de Granollers, Mollet, Berga i Vic. Entre d’altres, va portar a terme tasques de coordinació i desenvolupament d’un nou sistema de gestió documental i d’implantació de la nova Oficina Judicial. A partir d’ara, inicia una etapa amb la voluntat de continuar fent créixer l’Arxiu Comarcal de la Garrotxa, amb la conservació, la classificació i la difusió del patrimoni documental de la comarca.

...

El proppassat 30 d’octubre, a les 12 del migdia, va obrir les portes, a la Sala Oberta del Museu Comarcal de la Garrotxa, l’exposició “L’Olot. Cent anys d’un club de futbol”. Aquesta exposició commemora el **centenari de la Unió Esportiva Olot**, el principal club de futbol de la ciutat, i ha estat organitzada per l’Arxiu Comarcal de la Garrotxa a partir d’una extensa documentació gràfica i escrita generada per l’entitat al llarg dels anys. En els mesos que es podrà veure l’exposició, tindran lloc visites guiades i una taula rodona com a activitats complementàries.

...

Del 29 de novembre al 12 de desembre, la Sala d’actes de l’Arxiu Comarcal de la Garrotxa acollirà l’exposició “Biodiversitat i canvi climàtic als Pirineus”, organitzada per Tosca, Serveis Ambientals d’Educació i Turisme, i l’Arxiu Comarcal de la Garrotxa. Forma part del projecte SOSPYR, pensat per presentar, de forma visual i dinàmica, els efectes i les conseqüències del **canvi climàtic** en diferents ecosistemes dels Pirineus.

DEL DINOU AL VINT-I-U / ELS OLOTINS DE MÈXIC

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

El sant pare ha aprofitat la commemoració del bicentenari de la independència de Mèxic (1821) per demanar perdó pels excessos comesos en aquelles terres pels seus ministres, en nom de Déu. Un gest just i valent que no ha sabut fer el país colonitzador. Els jerarques castellans no només no han aprofitat l'avinentsa per fer el seu *mea culpa* per l'extermini massiu dels pobles indígenes del que avui són els Estados Unidos de México, sinó que, a més, s'han permès burlar-se del cap de l'Església catòlica i del president actual d'aquella República, mentre es vanagloriaven d'haver-los portat la civilització, un idioma universal i una religió verda.

Per als demòcrates d'aquest nostre país, Mèxic és una terra d'acollida i llibertat perquè, quan la nostra civilització trontollava amenaçada pel feixisme, el franquisme i el nazisme, el president mexicà Lázaro Cárdenas va obrir generosament les portes del seu pobre país a un gran nombre d'exiliats espanyols; entre ells, uns quants olotins. El cas més ben estudiat i documentat és el d'Antoni Dot-Arxé, diputat d'ERC i director general d'Assistència Social durant la guerra, que compta amb una acurada biografia, obra d'Albert Planas, publicada per la Fundació Josep Irla. Espero que aviat, de la mà de la Biblioteca Social Olotina de la CNT, també podrem difondre la trajectòria mexicana de

José Alberola Navarro, el cap de la Federació Local de Sindicats Obrers d'Olot adherits a la CNT durant les lluites que la nostra classe treballadora va sostenir, l'any 1919 i següents, en defensa de la jornada laboral de vuit hores i de la millora de les condicions dels contractes de parceria al Pla d'Olot. La coneixem a través de les cartes, recollides per Jordi Pujiula i conservades a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa. Són cartes que, durant la Dictadura, Alberola es va intercanviar amb l'alcalde i cap de la FAI olotina, Joaquim Guillén, exiliat a França. La vida mexicana del mestre racionalista José Alberola va ser més esquerpa que la de Dot-Arxé, i la mort, molt més cruel. Va morir l'any 1967 al seu pis de Ciutat de Mèxic, torturat, presumptament, pels serveis secrets espanyols que buscaven el seu fill Octavio, l'activista anarquista que havia intentat matar el dictador Francisco Franco. Tampoc és gens glamurosa la història del mestre laic i alcalde republicà d'Olot Ramon Calm Clota, el qual, després d'exercir durant anys al Colegio Cervantes de Tampico, hi va morir en la més absoluta misèria.

Però la seva història, i la de tots els republicans olotins que no podem qualificar de dirigents nacionals, haurà d'esperar a veure la llum, perquè no interessa gens als que podrien fer-ne difusió. És una verdadera llàstima. I una injustícia.

UN TOC AMB EL PEHOC / IMAGINARI FESTIU: DEL CARRER, A L'ARXIU

Darrerament, Olot ha presenciat l'aparició del seguici popular de les Festes del Tura, una activitat nascuda i adaptada parcialment a partir de referències documentals. En serien també exemples el nou ball pla o una possible recuperació del contrapàs llarg. En cap cas, l'Esbart Olot i El Til·ler –els artífexs de les propostes– buscaven una reproducció fidedigna del model de segles enrere, però sí que s'han preocupat de conèixer al màxim quin era el punt de partida. I no sempre ha estat fàcil ni possible saber prou detalls com per assegurar-se un domini profund de la qüestió. Conscients d'això, El Til·ler i el Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca han iniciat converses per col·laborar i recopilar tot aquest coneixement i ampliar-lo. L'objectiu és clar: estudiar més a fons tots els elements festius de les celebracions actuals i passades de les localitats garrotxines, per contrastar-ne l'evolució i, també, com ha anat configurant cada lloc una identitat festiva pròpia.

S'ha definit un full de ruta amb diverses etapes. Les dues primeres són d'àmbit local. La primera busca obtenir una instantània de la situació actual i documentar tots els elements vius del nostre patrimoni. Aquesta tasca conflueix amb l'elaboració de les fitxes de l'Inventari del Patrimoni Cultural Immaterial de la Garrotxa, una feina iniciada fa uns mesos pel PEHOC que ja ha referenciat, per exemple, les danses vives de la comarca i ara continuarà amb els elements

d'imatgeria festiva. La segona fase vol recuperar i llistar la feina de tots els qui han fet recerca prèvia en aquest àmbit per fer-la accessible. Aquestes dues fases configuraran l'estat de la qüestió actual, que sintetitzarà tot el coneixement que tenim i definirà com ha estat la recerca duta a terme fins

al moment. Això permetrà plantejar quines portes queden per picar i quins àmbits encara poden ser objecte d'una recerca més a fons.

Les etapes següents pretenen aportar més llum. A la tercera fase, després de discernir quines possibles vies de recerca queden per obrir, es plantejarà la idoneïtat de cada opció, tot partint de l'opinió dels qui ja han investigat i sumant-hi mirades externes. Així, finalment, es contactarà amb recercadors d'altres punts del país, per conèixer –en cas que s'hagi fet un treball semblant– com s'ha estructurat la cerca de nous materials durant les últimes dècades. De la comparació amb el fet local, sabrem si en altres poblacions s'ha seguit algun dels camins plantejats en la tercera fase, si ha fructificat o si és una via morta.

Sigui quin sigui el resultat obtingut, el procés acabarà amb un índex uniformitzat i accessible de tot el coneixement sobre el patrimoni festiu comarcal, i només per això ja valdrà la pena. Si, a més, s'aconsegueix descobrir més detalls sobre algun dels elements, el seu valor creixerà exponencialment.

ÀLVAR BORRELL

JOAN BARNADAS

Pel títol de l'article ja deveu saber que parlarem del dit "llenguatge inclusiu" o també anomenat *llenguatge no androcèntric, no discriminatori o no sexista*. Potser el que no sabeu és que la primera part d'aquest títol és en castellà i la segona, en català, d'acord amb la proposta recent d'incorporar una nova vocal que expressi un gènere que no s'identifiqui ni amb el masculí ni amb el femení. En el cas del castellà, la vocal escollida és la *-e*; en el cas del català, la *-i*. Tot aquest raonament ve d'un malentès de base: la confusió entre gènere i sexe, és a dir, entre una categoria gramatical que classifica les paraules i un tret biològic dels éssers vius. Aquesta confusió ha anat tan enllà que també es parla de *violència de gènere, canvi de gènere i igualtat de gènere*, i en cap d'aquests tres casos fem referència a mots sinó a situacions que afecten els humans.

Tornant a les paraules, n'hi ha que presenten una marca de gènere (*nena* o *alta*) i d'altres que no en tenen cap (*nen* o *alt*), i són les d'aquest darrer tipus les que s'han d'entendre amb un sentit general. De fet, no parlem en masculí: parlem amb formes no marcades. És per això que les poques paraules que sentim com a neutres (*això, allò*) concorden amb aquestes formes: "Això és bo". Però aquest és, a hores d'ara, un discurs a fons perdut, perquè s'ha imposat la idea de *sexe* en els mots que fan referència a homes i dones, i es parteix d'aquest punt per afirmar que si canviem la manera de parlar, arribarem a un pla d'igualtat entre uns i altres. No només això, sinó que si traspassem aquest binarisme i adoptem una nova marca, podrem fer que tothom se senti inclòs en la societat actual. Davant la dicotomia: *canviem el món i ja canviarà la llengua*, o bé *canviem la llengua i ja canviarà el món*, quina opció escollim?

És cert que el català, com altres llengües, té un biaix masculista que s'ha de corregir, des de tractaments infectes com el de **senyoreta* fins a relacions de paraules que adquireixen sentits diferents segons si s'apliquen a homes o a dones (*home públic/dona pública*), o expressions que hem d'eliminar de soca-rel (**el sexe dèbil*). Més enllà d'això, forçar la llengua amb estratègies com el desdoblament

continuat (*els nens i les nenes, els mestres i les mestres, els olotins i les olotines*) o la *personitis* exagerada (*les persones interessades, les persones autònomes i les persones treballadores*, que *stricto sensu* són persones que es mouen pel seu propi interès, persones que poden fer les funcions bàsiques sense ajuda o persones que treballen molt i a gust) és un cul-de-sac que ja es veu que no ens duu enlloc més que a textos més llargs, amb conceptes més difusos i a una llengua massa abstracta sense referents directes (*la ciutadania, la direcció, la infermeria...*).

Les jornades sobre el gènere de la llengua, organitzades pel GELA (Grup d'Estudis de Llengües Amenacades, de la UB) el 2010, van deixar-nos el llibre *Visibilitzar o marcar. Repensar el gènere en la llengua catalana*, editat per Empúries, i van aplanar el camí per a l'aparició de la *Guia d'usos no sexistes de la llengua en els textos de l'Administració de la Generalitat de Catalunya* (a la xarxa), que volia endreçar totes les propostes que s'anaven introduint en textos orals i escrits sobre aquest tema.

Ara mateix hi ha universitats i administracions que exigeixen l'ús d'aquestes estratègies no com un recurs d'estil a disposició, sinó ben bé com una norma obligatòria, justament quan són solucions que estan alterant concordances i provocant errors de gramàtica que van en contra de la llengua mateix.

Algunes veus diuen que s'estan creant cortines de fum per no entrar de ple en la realitat: que deu anys després de desdoblament o de fer servir genèrics o derivats en *-at* (*l'alumnat, el professorat o el camperolat*) la situació social no ha millorat. Així ho manifesten 70 dones en el llibre *Som dones, som lingüistes, som moltes i diem prou*, editat per Eumo, que s'està presentant actualment arreu del país.

Entenem que, mentre l'Institut d'Estudis Catalans no s'hi pronuncï, hauria de ser una prioritat trobar l'equilibri entre la correcció lingüística i els usos que demanen els col·lectius més sensibles respecte d'aquest assumpte. Uns usos que haurien de ser entesos com una recomanació estilística, mai com una imposició. Enraonem-ho.

ELS NOMS DE LA TERRA / BOÏGUES PERENNES

XAVIER PUIGVERT I GURT

L'any 2008, un medievalista de raça que pouava en els protocols notariais garrotxins va trobar una referència sorprenent per a la història de la vall de Santa Pau: en un document de 1305, es parlava d'unes terres situades en un enigmàtic "*in castro de Buïgues*" d'aquella baronia. Però, ¿com es podia acceptar la presència d'un *castell de Boïgues* si el postulat ortodox és que a la vall només hi ha hagut dos castells, el de Finestres i el de Santa Pau? Sense una resposta convincent, tothom va fer com si no notés l'heterodòxia.

Ara bé, si despleguem el mapa de la vall i situem cada peça al seu lloc, comprovarem que una de les dues fortificacions conegudes té números per adjudicar-se l'antiga denominació. L'avui conegut com a *castell de Santa Pau* era en el segle XIII una simple *domus*, un casal senyorial, on residia la família de castlans del *castell de Finestres*, l'únic de la contrada amb pedigrí de fortalesa dels temps comtals. Però l'any 1300 es va fundar una població de nova planta al seu entorn, amb una conseqüència volguda: desplaçar el centre de gravetat de la política local cap a aquell *puig del castell de Santa Pau* i relegar l'antic castell roquer de Finestres a un paper secundari. I és en aquest context de vasos comuni-

cants entre castells que apareix el nom insòlit. El casal pujat de categoria es trobava davant per davant d'una profusió de topònims que, encara ara, tenen el mateix referent: *el pla de Boïgues, el mas Boïgues i el bosc de les Boïgues*, completats per un *pla de les Rompudes* que no hi desentona gens.

Boïga designava una peça de terra que havia sigut fertilitzada amb *boïcs*, pilons de llenya i brossa coberts amb terra que es deixaven cremar i s'escampaven com a adob del sòl. L'objectiu era posar la terra en conreu durant un temps i després deixar que la cobertura vegetal es recuperés per si sola. Té un origen cèltic i al Pirineu sempre ha hagut de compartir protagonisme amb els sinònims *artiga* i *socarrat*. En aquell espai de la vall de Santa Pau, però, aquella gran extensió de terres escalivades ho va ser per sempre, sense treva, per deixar pas a feixes i camps, abans, i asfalt i rajol, ara.

Sembla clar que l'escriptor del document on apareix la denominació va aprofitar la presència aclaparadora de rompudes fumejants a peu de la construcció castral per distingir entre el castell del cim i el del fons de la vall. No sabrem mai si de forma voluntària, per distracció o per ordre del prior de Finestres.

EMILI BASSOLS I ISAMAT

El cabirol (*Capreolus capreolus*) és el cèrvid més petit dels tres que viuen a Catalunya. Els altres dos són el cérvol (*Cervus elaphus*) i la daina (*Dama dama*). A finals del segle XI, pràcticament s'havia extingit del territori nacional, però les seves poblacions s'han recuperat d'ençà del darrer quart del segle passat gràcies a l'expansió natural dels darrers nuclis que sobreviuen al vessant nord dels Pirineus i, sobretot, per les reintroduccions que es van fer en diferents indrets de Catalunya, també a la Garrotxa, a la dècada dels noranta. Els hàbitats favorables que es van trobar els individus alliberats i els seus descendents, bàsicament una massa forestal densa i atapeïda, han propiciat que les poblacions de cabirol hagin crescut arreu i hagin ampliat moltíssim la seva àrea de distribució. Avui, el cabirol és present a totes les comarques forestals del país. A la Garrotxa, ja no és un fet excepcional coincidir amb un cabirol mentre transitem per senders forestals o veure'n algun pasturant, en les darreres hores de llum, als marges del bosc. El cabirol és un animal esquerp per naturalesa. Quan detecta la presència humana, fuig esperitat.

Però pot ser que, darrerament, en algun d'aquests atzarosos encontres, hom hagi observat individus amb una presència i un comportament "diferent" d'allò que seria habitual: més prims i escardalencs, més confiats, caminant amb un pas lent i dubitatiu, amb els ulls llagrimosos, la boca

oberta, fent moviments d'expiració convulsius, violents i sorollosos o gratant-se el musell amb la peül·la. Això ens ha de fer pensar que quelcom li passa a aquell animal. I el que és probable que li succeeixi és que li hagi pujat la mosca al nas, literalment. Gràcies a la informació proporcionada pels caçadors, s'ha constatat com alguns dels cabirols que viuen a la Garrotxa estan parasitats per la larva de la mosca *Cephenemyia stimulator*. Les femelles fecundades d'aquestes mosques, a l'agost, es dediquen a buscar cabirols per depositar-hi les petites larves –aquest paràsit és específic del cabirol, rarament s'ha trobat en altres espècies. En la recerca, compten amb l'avantatge de sentir-se atretes pel diòxid de carboni que els cabirols exhalen en la respiració. Quan hi són a prop, l'estímul visual de la combinació de negre i blanc del morro del cabirol els confirma que es troben davant de l'hoste adequat. Després d'aterrar, les mosques depositen les larves a l'entrada de les fosses nasals de l'animal, les quals remunten les vies respiratòries fins a refugiar-se en els sinus paranasals o a la faringe. Quan les larves han assolit el desenvolupament màxim –poden arribar als 3 cm–, recorren el camí a la inversa, surten pels orificis nasals del cabirol, es deixen caure a terra, s'enterren entre la fullaraca, construeixen un capoll, fan la metamorfosi i al cap d'unes setmanes emergeixen com a mosques adultes. La presència de larves paràsites debilita greument el cabirol a causa de les dificultats que té per ingerir menjar i per respirar. Si encara no ha desenvolupat mecanismes de defensa, és probable que la infestació li acabi provocant la mort. El que ha passat en zones com ara Itàlia és que, durant els primers anys de l'arribada d'aquest paràsit, la població de cabirol experimenta un important descens fins que, al cap d'uns 10 o 15 anys, s'arriba a un estat d'equilibri entre hoste i paràsit que permet una certa recuperació de la població.

S'haurà de veure quina incidència real té la cefenemiosi en els cabirols garrotxins i com n'evoluciona la població. Mentrestant, és normal que estiguin empenyats: no els deu fer cap gràcia haver de conviure amb la mosca al nas.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / JOAN FARRÉS, ESCULTOR

DOMÈNEC MOLI

De vegades, una escultura pot dir coses inesperades. De vegades, les escultures tenen diàlegs molt profunds, sense paraules. Si vas a la plaça del Mig, al centre d'Olot, veuràs una senyora poderosa, de bronze, nua, despreocupadament asseguda sobre un pedestal de pedra. Al faulista sempre li ha intrigat endevinar cap on miren les estàtues. Sobretot, cap on volia l'escultor que mirés aquesta senyora. Els ulls de la figura cerquen un infinit que la plaça, amb la seva estructura urbana, no li permet assolir. Tampoc no mostra cap interès envers els vianants que circulen al voltant seu. La senyora de bronze és obra de Joan Farrés. Nascut a Olot el desembre de 1924, l'escultor quasi arriba a assolir els cent anys, i no va parar mai d'esculpir. Alumne de l'Escola de Belles Arts d'Olot en els temps dels Melcior Domenge, Vicenç Soler Jorba, Martí Casadevall..., en tota la seva llarga vida no abandonarà mai el fang, l'espàtula, el cisell, la gúbia, el burí... No volia ser res més que un escultor. La seva obra comparteix la seva serenitat, seriositat i amabilitat. La senyora despullada de la plaça del Mig és un punt de referència que assenyala un camí de pau i de paciència. Ell era igual: un home que havia travessat temps de monarquia, de república, de guerra i de postguerra, per acabar en

el règim monàrquic actual; un home que tenia una maleta plena de vivències, que sempre es mostrava embolcallat amb un mantell de discreció que algú que no el conegués podia pensar que era tímidesa. Una impressió totalment desmentida per la decisió amb què feia treballar les eines d'esculpir.

Un dia, el faulista va entrar a la plaça del Mig i va quedar bocabadat davant d'una escena que no oblidarà mai més (mentre tingui capacitat d'oblidar, evidentment): dret al costat de l'estàtua, un immigrant corpulent, d'una edat que devia moure's al voltant dels quaranta anys, mantenia dos braços poderosos abraçant l'estàtua amb el cap recolzat sobre el seu genoll i la mirada perduda en la mateixa direcció que mira la senyora. El color d'ambdós els unia més enllà de l'abraçada. Què feia? Recordava? Somiava? Potser pensava en la seva terra i se sentia confortat per la dama de bronze? Quins records, quines sensacions, quines escenes quasi oblidades li passaven pel cap? No ho sabrem mai. Però si aquella dama de bronze va servir perquè aquell senyor visqués un moment de pau o tal vegada una vivència oblidada, amic Joan Farrés, ja ha valgut la pena fer-la i posar-la a la plaça. Allà on siguis, esculpeix mirades.

BELLUM ARTIS BLOG DE HISTÒRIA MILITAR

D'aquí a poc farà un any que parlava en aquest butlletí dels fets bèl·lics que havien tingut lloc al Montsacopa, en un article que recollia el pas de les guerres pel volcà. I comentava que l'últim episodi de violència destacat devia ser el saqueig de la capella de Sant Francesc, el 1936. No podia anar més equivocada. Aquest estiu, quan col·laborava amb el Museu de la Garrotxa (a qui estic molt agraït), vaig adonar-me que me'n faltava un de molt important: el 5 de febrer de 1939, la ciutat d'Olot era bombardejada per l'aviació *nacional*. Tot i que ja s'ha investigat l'atac anteriorment, quedava encara el dubte de l'objectiu de l'escomesa; fins fa poc la hipòtesi més raonable era que els avions simplement tornaven de Ripoll. Tanmateix, una consulta a l'Archivo Histórico del Ejército del Aire, a Madrid, demostra que Olot va ser un blanc en tota regla. Així doncs, i gràcies a aquests nous documents, podem fer una reconstrucció prou exacta dels esdeveniments.

El dia esmentat, pels volts del migdia, un grup de cinc avions Savoia-Marchetti 79 pertanyents a la 2a Escuadra de la II Brigada del Aire sobrevolava Olot amb l'ordre específica de bombardejar l'estació de tren (segurament, per inutilitzar-la i dificultar la retirada republicana). En veure com s'aproximaven, i com ja era habitual en aquells darrers dies de la guerra, les alarmes començaren a sonar. Els olotins es refugiaren allà on van poder: a la plaça de Josep Clarà, s'hi estava construint un refugi que no se sap si arribà a entrar en funcionament; entre els carrers de València i Batlló i al passeig de Bonaventura Durruti (actualment, de Ramon Guillaumet) s'havien cobert un parell de trinxeres per poder

arrecerar-s'hi, i hi havia qui es resguardava a les baumes de Sant Roc. El fet és que ben aviat se sentí la resposta dels destacaments de la Defensa Contra l'Aire, instal·lats al Montsacopa. Els canons antiaeris retrunyiren i l'aviació franquista contraatacà i destruï al seu pas algunes cases de Montolivet i de la zona de la Ceràmica. Sortien en aquell moment tres dones del mas Serrat (situat al peu del volcà), espantades pel soroll dels impactes, quan l'esclat d'un projectil els llevà la vida.

És de suposar que la bomba conservada al museu pertany a aquest dia; malauradament, desconecem on es va trobar. És una bomba explosiva de 100 kg del tipus Torpedin, fabricada a la Itàlia feixista. Cada avió (SM-79) tenia capacitat per portar-ne dotze; tot i així, les dades obtingudes sobre la quantitat de bombes alliberades durant el transcurs de la jornada fan pensar que els avions no haurien arribat a exhaurir tota la càrrega.

Encara que la ciutat no en tornaria a ser víctima, durant els dies següents les forces de l'aire continuaren bastant actives a la rodalia. Sense anar gaire lluny, es té documentat un enfrontament el migdia del 6 de febrer a la carretera de Sant Esteve d'en Bas a Olot, on es metrallà i bombardejà en picat un grup de camions que sortia del poble. Els de terra es defensaren a trets, fins que s'estavellà un dels avions, triputat pel capità Teodoro Vives i el tinent Leopoldo Castro, que resultaren ferits en la missió. És especial també el cas del matí del 7 de febrer: aquest cop, avions de la mateixa escuadra es dedicaren a atacar les tropes i la gent que fugia per la carretera de la Canya, assalt en què va explotar un camió. És curiós que aquest fet coincideixi

a la perfecció amb una anècdota explicada per Ramon Aguilar, que viví aquests successos de ben a prop, mentre s'escapava de les tropes en retirada per tornar a casa. Pel que es diu als informes militars, en aquelles hores ja s'observaven des de l'aire algun pont volat, vagonets cremant i les forces *nacionals* a en Bas, auguris de la pròxima ocupació d'Olot i, per tant, de la fi de la guerra.

JAN TORRA TERRICABRES

BREVIARI

En el marc del festival Lluèrnia 2021, la Sala d'actes de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa acull, del 12 al 28 de novembre, l'exposició "El Cine NIC. El cinema de la mainada (1931-1974)". Es tracta d'una mostra dedicada al projector infantil de dibuixos animats patentat a Barcelona l'any 1931 pels germans Josep M. i Tomàs Nicolau Griñó i comercialitzat amb el nom de **Cine NIC**. El sistema es basava en la il·luminació de llargues tires de paper vegetal amb dibuixos pràcticament idèntics que feien sensació de moviment quan eren arrossegades. El Museu del Cinema-Col·lecció de Cinema Tomàs Mallol, de Girona, ha cedit per a l'ocasió projectors de diverses èpoques, material publicitari i pel·lícules que es conserven en els seus dipòsits.

...

Recentment, les seccions de Ciències Biològiques i de Ciències i Tecnologia de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) han publicat el llibre *Natura, ús o abús* (2018-1019). *Ús i abús de la natura, impactes i propostes de gestió. El cas de Catalunya com a paradigma* (2021). Es tracta d'una actualització del llibre blanc referent en el món de la gestió i la conservació del **patrimoni natural** a Catalunya; en aquesta edició ha estat concebut amb un enfocament ambiental i social més ampli i des d'una perspectiva acadèmica molt variada. Hi han col·laborat els olotins Josep M. Mallarach, consultor ambiental i membre de la Comissió Mundial d'Àrees Protegides de la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura, i Llorenç Planagumà, geòleg, membre del Centre per a la Sostenibilitat Territorial.

Un dels problemes d'escriure sobre unes vivències és que, per la seva mateixa raó de ser, pertanyen a una època més o menys distant en el temps, però la velocitat dels canvis tan radicals que ha patit la nostra societat en els últims anys fa que qualsevol narració viscuda per mi sembli de l'època de la Mariacastanya. I puc assegurar que jo no l'he coneguda, aquesta senyora. He dit a l'inici d'aquest escrit que això constituïa un problema a l'hora d'escriure sobre el temps passat, però crec que encara hi ha un problema més greu: de manera involuntària, sempre jutgem els fets amb la perspectiva dels nostres punts de vista i creences d'avui dia. Avui narraré un fet verídric succeït a l'entorn del 1970, i prego als meus coetanis d'època que, en llegir-la, intentin situar-s'hi, i als lectors més joves els demano, si els plau, que facin un petit esforç de comprensió i benevolència.

Succeï en un poble garrotxí de vida social molt migrada en el moment del relat, però que ara, pels seus mèrits i la moda de voltar del personal gregari, ha esdevingut tot un referent turístic. El fet me'l narrà el que en aquells moments era l'alcalde del poble, una persona molt ponderada, com corresponia a un bon director d'escola. En aquest poble hi vivia, en una de les cases més representatives, una família acomodada formada per un home i la seva germana, tots dos d'allò que es diu d'una certa edat, solters, i era ella la que

portava el rem i el timó de la casa. Ella tingué la mala fortuna de traspassar a l'altra vida i va deixar sol el seu germà, el qual, segons la dita i la poc favorable opinió del veïnat, era el clàssic conco. Aquest fet, avui normal i sense cap transcendència, resultà un motiu de gran preocupació entre les persones benestants del poble, no m'atreiria a dir per esperit de classe, però quasi, quasi... Calia trobar-hi una solució: no es podia deixar un home sol i a la intempèrie de les vicissituds de la vida o de possibles temptacions. I per resoldre el problema, es generà de manera espontània una informal i reduïda comissió formada per les llavors anomenades *forces vives* dels pobles (que solien ser l'alcalde, el rector, algun propietari influent, l'apotecari...) per estudiar què calia fer amb el madur i desvalgut fadrí. Després d'analitzar la situació i considerar diverses propostes, acordaren que la millor solució fora el matrimoni: calia que es casés. Però requeria que el futur nuvi es decidís a cercar muller i, coneixent-lo com el coneixien, pel seu caràcter reservat i abúlic, s'adonaren que difícilment prendria la iniciativa de cercar amb qui maridar-se. Calia posar-l'hi fàcil, i això volia dir que la benintencionada comissió actués d'intermediària diligent i li trobés la futura muller. Així, a la vegada, s'asseguraven que l'escollida seria al seu parer la bona dona que convenia a l'inoperant nuvi. S'acordà que tothom pensés en candidates possibles per decidir, en una propera trobada, qui era l'escollida. M'estalvio dir-ne l'afortunada. Es proposaren diverses candidates, tot ponderant les virtuts i els mèrits de cadascuna, però cada cop que hi havia un acord, el rector, present a la reunió, era de l'opinió contrària, de manera que es foren eliminant totes les propostes. En vista del fracàs, un dels presents va preguntar al clergue: "Però, mossèn, com és que cap de les propostes li plagui?" I el mossèn, en una candorosa i afable veu i ulls de picardia, va respondre: "És que aquestes que vostès han presentat són les que jo precisament ja tinc ullaades per al dia que em deixin casar."

Era el temps que, per una petita esquetxa de Roma, s'havien escampat als quatre vents aires de canvi i de llibertat.

ME'N RECORDO / 68

Recordo amb prou feines l'Olot dels anys seixanta, quan tothom es coneixia i semblava que això no era cap avantatge, sinó tot el contrari. Recordo, però, pinzellades i sensacions, de quan les botigues eren les de tota la vida i cada cosa s'anava a buscar a un lloc diferent. Recordo que la llet la venien al bar de la ronda de Sant Bernat, els llardons a cal Sordet, la *llangonisseta* a ca la Palmira i el vi a can Dionís. Recordo que els pèsols més dolços eren els de Sant Francesc, les millors clàudies i les figues es trobaven al rengle i, a vegades, també el formatge tendre acabat de fer. Recordo que, a la plaça, els ous i els pollastres els venia la Neus, el peix s'embolicava amb paper de diari i els cigrons cuits els ficaven en paperines de paper d'estrassa; que l'home que venia taronges tenia accent valencià i era com escoltar música. Recordo que les espadenyas es compraven a can Baldiret i les sabates del Ram a can

Ralita, la palma a can Vives, els tebeos i el Bisonte a l'estanc del Carme, les llibretes i els *llapissos* a ca l'Arqués, la llana a ca la Justina de la plaça del Conill i els botons a ca la Bolija. Recordo que les figures de pessebre les tenien a can Llumà de les barretines, que les joguines es miraven a l'aparador de can Muntada i la carta dels reis es podia tirar a la bústia de la seva figura de fusta d'un patge o a la del patge de ca l'Argence. Recordo que el tortell de matafaluga el feien a ca l'Oró, la coca de llardons a can Carbasseres, la de sucre a can Callís, els torrons al Rosa, el gelat a can Gelonch i el milfulls a can Boix. Recordo que les herbes de la ratafia s'aconseguien entre el Rengle, can Marededéu i can Cardelús. Recordo que en algun moment el mercat es feia al carrer Vayreda i, quan anava cap a escola al Grup, podia veure les pageses que duïen els cistells amb pollastres, conills i pollets vius. Recordo que anar

a comprar podia ser una odissea i que la mare ho solia fer amb dos cabassos carregats al manillar de la Velo-Solex per tornar *carregada com una burra*. Recordo l'olor de la tintoreria Santcliment, de les granes de can Morera, del baster del carrer de l'Aigua, del sabater del carrer dels Sastres i de les flors de can Carlicus. Recordo que els paquets s'enviaven amb mocadors de farcell per l'Escapa i que, sempre que n'hi dúiem un, trobava el carrer dels Clivillers especialment fosc i que entràvem a resar una avemaria al Tura. Recordo també que la tarda del dissabte era per donar volts pel carrer Major i el Firal, com a exercici iniciàtic cap a la pubertat. Recordo que en pocs anys tot va ser molt diferent perquè vam créixer i el món canviava de pressa amb nosaltres i gairebé vam oblidar les coses importants que ara reclamen a crits ser anomenades.

BIBIANA AGUSTÍ FARJAS